

connexions

Esport i solidaritat

[vista prèvia >](#)

L'esport és una eina de transformació social molt potent. Els valors positius que pot transmetre la pràctica esportiva poden ser posats al servei del bé comú. Al llarg de la història hi ha molts exemples de com l'esport ha estat una peça clau per a impulsar el progrés social. Lluny de la mercantilització i la individualització imperant, l'esport del 99% ha de respondre a la comunitat i als valors de la solidaritat.

Marc Sanjaume-Calvet

Professor associat de Ciència Política a la Universitat Pompeu Fabra

@marcsanjaume

Les evidències del vincle entre esport i solidaritat són tan abundants com contradictòries. La intuïció ens diu que un valor com la solidaritat ha de formar part de l'esport. Tots hem experimentat, ni que fos durant la nostra infantesa, el sentiment de fraternitat en pertànyer a un equip, un club o un col·lectiu esportiu. A més a més, solem veure, i participar, d'esdeveniments esportius que tenen un objectiu solidari amb alguna causa concreta; només cal fer un cop d'ull al calendari de curses atlètiques per trobar-ne exemples de tota mena. Les persones que participen en aquestes curses populars valoren molt positivament que l'organització afegeixi objectius solidaris. Això significa que l'esforç per creuar la meta, més que no pas la inscripció, té un valor social que transcendeix la gesta física. El puny alçat del *black power* dels atletes als Jocs Olímpics de Mèxic del 1968 pels drets civils; les imatges del dirigent sud-africà Nelson Mandela (1918-2013) a la final de la copa del món de rugbi del 1995 que simbolitzaven els esforços per la reconciliació *post-apartheid*; o la participació d'un equip olímpic de refugiats als Jocs de Río de Janeiro del 2016; són exemples universals

del potencial polític i social de l'esport a l'hora de bastir i transformar comunitats polítiques des de la seva acció i simbolisme. L'esport és una qüestió sovint menystinguda per a la resolució de conflictes, però, en canvi, pot aparèixer en multitud de conflictes, com ara guerres civils o enfrontaments ètnics.¹

En contraposició amb aquesta intuïció primària que vincula esport i solidaritat, cada dia s'observen situacions que hi contrasten. Es pot afirmar que, sobretot l'esport d'elit, molts cops encarna valors nocius per la societat i els individus que el practiquen i en pateixen les conseqüències físiques i psíquiques. L'individualisme exacerbada, la soledat, la competitivitat, la mercantilització o l'absència de joc net, també ens demostren que l'esport pot representar l'antítesi de la solidaritat. El gener del 2013, l'entrevista televisada de Lance Armstrong (1971) amb la periodista Oprah Winfrey (1954) va deixar estupefactes milers d'aficionats d'arreu del món quan el campió ciclista va confessar haver-se dopat

de manera continuada per regnar durant anys en el ciclisme professional.² Armstrong no només havia subvertit els valors de l'esport, sinó que havia imposat una *omertà* que trobaria complicitats fàcils i arribaria molt més enllà del seu equip. Paradoxalment, el mateix ciclista nord-americà, que havia sobreviscut a un càncer, era el líder del projecte *Armstrong*, una fundació centrada en la seva figura, que es fonamentava en els valors de l'esforç i la superació i que venia polseres grogues arreu del món per recaptar fons per a la investigació contra el càncer. En el terreny polític i social, les cròniques del periodista polonès Ryszard Kapuściński (1932-2007) són un testimoni del potencial mobilitzador i desestabilitzador de l'esport de masses.³ L'obra de Kapuściński deu el títol al curt conflicte bèl·lic que va enfrontar Hondures i el Salvador el 1969 en el context dels partits de la segona eliminatòria per al Mundial de futbol del 1970. La rivalitat entre els seguidors de les dues seleccions nacionals va dur a un increment

1 SUGDEN, *Football for peace*; WILSON, *Sport and peace*.

2 «Lance Armstrong & Oprah Winfrey: interview transcript».

3 KAPUSCINSKI, *The soccer war*.

La idea de solidaritat es considera un fenomen força modern, l'ús del qual curiosament coincideix en el temps amb la popularització de la pràctica esportiva

de la tensió alimentat pels governs respectius i a un conflicte armat que provocaria milers de desplaçats i víctimes.

Així doncs, la relació entre solidaritat i esport sembla intuïtivament correcta, però quin vincle tenen exactament? Per què associem els valors esportius als de la solidaritat? Què significa la idea que «esport» és «solidaritat»? En aquest article investiguem la relació entre esport i solidaritat, des del punt de vista europeu, mitjançant l'estudi de d'aquests conceptes i diversos corrents filosòfics.

El concepte de solidaritat

La solidaritat és un terme que etiqueta actes de beneficència, ja siguin activitats esportives populars o també destinades a l'espectacle. En són exemples els partits de futbol de la Diada del Soci Solidari del FC. Barcelona o la Cursa la Maquinista celebrada a Barcelona per la integració. En aquest sentit, la noció de solidaritat és sinònima de caritat, com un acte desinteressat d'ajuda als necessitats motivat per l'amor, la fe o per la justícia social.

Tanmateix, el terme solidaritat, si bé tal com veurem pot tenir una relació directa amb la caritat, va més enllà de ser-ne un mer sinònim. L'esport en si mateix, i no només com un esdeveniment *ex professo* solidari, pot ser una magnífica manifestació de solidaritat per als que hi participen. De fet, la idea de solidaritat es considera un fenomen força modern, l'ús del qual curiosament coincideix en el temps amb la popularització de la pràctica esportiva. Si l'esport modern neix de la mà de la industrialització, el filòsof Andrea Sangiovanni apunta que la popularització de concepte de solidaritat també cal buscar-la al segle XIX, en un moment de destrucció dels vincles socials tradicionals, d'urbanització i d'aïllament progressiu dels individus.⁴

El concepte de solidaritat etimològicament prové del dret romà, que estipulava una forma d'obligació legal *in solidum* vinculant per a tots els firmants d'un contracte a l'hora d'afrontar deutes. L'aparició social de l'ús del concepte solidaritat es correspondria al tipus de solidaritat que el filòsof Émile Durkheim (1858-

1917)⁵ va definir com a «solidaritat orgànica», pròpia de les societats heterogènies amb una alta especialització del treball més que no pas a la «solidaritat mecànica» pròpia de societats homogènies.

A la França de la tercera república, seguidors de Durkheim van popularitzar l'ús polític del terme solidaritat des del republicanisme radical. Per a aquests pensadors englobats al moviment *solidarista*, amb personatges com Leon Bourgeois (1851-1925) —autor de *Solidarité*—⁶ o Louis Blanc (1811-1882), l'estat no podia basar-se en una mera associació voluntarista tal com predicava el contractualisme liberal. Bourgeois utilitzava una metàfora esportiva en referir-se a la sort dels obrers com a quelcom anàleg a la cordada dels escaladors que depenen els uns dels altres per no caure al buit. Per aquest corrent de pensament, el mutualisme o cooperativisme eren una eina clau per sintetitzar els ideals liberals i socialistes en un programa polític republicà radical, alternatiu

⁵ DURKHEIM, *De la division du travail social*.

⁶ BOURGEOIS, *Solidarité*.

⁴ SANGIOVANNI, «Solidarity as joint action».

La solidaritat va més enllà de la mera caritat i comporta un sentiment de pertinença superior a l'amor, que ens acosta a la comunitat i la justícia social

al republicanisme conservador dels que no lligaven la república a la justícia social.⁷

Seguint Andrea Sangiovanni, l'ús modern de la idea de solidaritat beu de tres grans fonts de pensament: el socialisme, el nacionalisme liberal i el cristianisme. Per a les tres fonts, la solidaritat significa una actitud de fraternitat, un compromís social recíproc, que es basa en una experiència, una identitat i una acció compartides. Òbviament, en cada tradició aquestes característiques difereixen.

La solidaritat moderna en crisi

Les tradicions que apunta Sangiovanni mostren avui símptomes de fatiga de materials. Així, per al socialisme la identitat de classe i la lluita per la millora de les condicions de treball emergeixen de l'experiència de l'explotació. En aquest sentit, la solidaritat és el vincle entre els obrers que permet continuar la lluita per un món millor. Aquesta solidaritat serà la que articularà als moviments obrers, sindicats i partits

d'esquerres a Europa a partir del segle XIX. En canvi, per al nacionalisme liberal la identitat de la «comunitat imaginada»⁸ és el vincle que permet desenvolupar una fraternitat més enllà d'altres diferències socials i que vesteix una comunitat d'iguals en un territori. Aquesta solidaritat serà el motor de les revolucions liberals del 1848 i permetrà, entre altres coses, sostenir la noció de justícia social dels estats de benestar moderns. Finalment, amb la tradició del cristianisme l'amor universal neix de l'experiència del patiment compartit fruit del pecat original. Per tant, la solidaritat cristiana apunta a la necessitat de reconciliació amb Déu mitjançant les bones accions que mostren l'amor cristià. L'historiador de les idees noruec Steinar Stjernø (1945)⁹ distingeix, actualment, entre la tradició de solidaritat cristiana catòlica i protestant. El teòleg Hans Küng (1928)¹⁰ teoritza una solidaritat catòlica centrada precisament en l'amor i l'exemple de Crist. Men-

trestant, el teòleg protestant Jürgen Moltmann (1926),¹¹ que segueix les interpretacions del filòsof marxista Ernst Bloch (1885-1977), parteix directament de la idea de comunitat com un element fonamental de la vida cristiana que és, per tant, solidària i revolucionària d'antuvi.

En els temps actuals els filòsofs Mar Rosàs i Francesc Torralba (1967)¹² recorden que el mot solidaritat pateix un desgast enorme. Sovint s'ha oblidat que, precisament, la solidaritat va més enllà de la mera caritat i comporta un sentiment de pertinença superior a l'amor, que ens acosta a la comunitat i la justícia social. Els factors de l'erosió de la solidaritat són diversos, Stjernø n'apunta cinc:

- a) La desaparició de la consciència de classe, en un mercat laboral fragmentat i precari de manera creixent, ha provocat una manca de vincle entre els treballadors que antigament havia estat l'origen de la politització de la noció de solidaritat.
- b) L'individualisme com a procés

7 KOHN, «Radical republicanism and solidarity».

8 ANDERSON, «Imagined Communities».

9 STJERNØ, *Solidarity in Europe: the history of an idea*.

10 KÜNG, *El cristianismo: esencia e historia*.

11 MOLTSMANN, *Cristo para nosotros hoy*.

12 ABADIA i MEDINA, *Manual de bones pràctiques per a la gestió de curses i marxés solidàries*

Practicar esport és també una promoció de la solidaritat en si mateixa

històric ha provocat el que el sociòleg Anthony Giddens (1938) ha anomenat una «desvinculació social». Aquest procés es pot analitzar des de molts punts de vista, però la noció de triar un estil de vida propi i la seva rellevància per a la autoidentificació ha accelerat aquest procés. Stjernø afirma que si la màxima és ser «fidel a tu mateix» i perseguir l'auto-realització, la força dels valors morals universals que requereix la solidaritat és molt menor.

c) El consumisme entès com l'abundància de béns materials ha eliminat l'escassetat i la pobresa com una experiència compartida. En certa manera, precisament, la solidaritat va néixer des de l'experiència compartida de la necessitat de sobreviure a la manca de recursos en contextos en què sovint els béns materials s'aconseguien mitjançant mecanismes de solidaritat social.

d) L'estat de benestar genera opinions contraposades pel que fa a l'efecte sobre la solidaritat, ja que si d'una banda es considera que els països amb un estat de benestar fort precisament mostren un grau de compromís col·lectiu més alt entre la

seva ciutadania per a proveir serveis bàsics, de l'altra, s'argumenta que el fet que sigui l'estat qui proveeixi aquests serveis pot arribar a erosionar el compromís social de la societat civil.

e) La globalització, l'ampliació dels mercats, l'aparició d'organitzacions supranacionals o la desterritorialització implícita en la globalització són factors que també podrien erosionar la idea de la solidaritat ja que promouen el factor ja esmentat de l'individualisme i la pèrdua de consciència de classe de manera indirecta en afeblir els vincles socials i territorials lligats a les estructures laborals tradicionals.

Tanmateix, els factors de Stjernø haurien de compensar-se amb consideracions força més positives respecte a la pervivència de la solidaritat. Les noves tecnologies, la mateixa globalització i l'augment de recursos destinats a l'educació, per exemple, no hi ha dubte que contenen un potencial enorme per a les accions solidàries. Els moviments globals feminista o ecologista són exemples d'interaccions locals i supranacionals mitjançant les xarxes

socials que ajuden a la sensibilització i a l'empatia envers col·lectius concrets de milions de persones d'arreu del planeta. Les aplicacions esportives de les xarxes socials poden ser una font d'individualisme i mercantilització, però a la vegada multipliquen les possibilitats de coordinació i de traspàs d'informació entre els usuaris que fins fa pocs anys eren del tot impensables. Les activitats esportives d'avui tenen una repercussió i un potencial de participació molt superior a les del passat gràcies a les noves tecnologies i a les xarxes que connecten esportistes d'arreu del món, la majoria dels quals són aficionats.

Esport solidari

Si retornem a la hipòtesi inicial del vincle entre esport i solidaritat podem ara formular una tesi versemblant sobre aquesta relació. Si bé l'esport pot comportar una font d'individualisme, consumisme i, per tant, de banalització de la solidaritat, sota determinades condicions és evident que l'esport és solidaritat. La immensa majoria d'esportistes i d'associacions esportives no tenen

res a veure amb els grans espectacles ni tampoc amb les xifres astronòmiques de diners que solen moure aquesta mena d'esdeveniments. Segons l'Idescat, a Catalunya, hi ha gairebé 9.000 clubs esportius que compten amb més de 630.000 llicències esportives. Un 43% de catalans i catalanes fan esport com a mínim una vegada a la setmana, la majoria pel seu compte, tot i que gairebé un 20% dels que fan esport formen part d'un club o associació esportiva.¹³ Aquest esport popular del 99%, per utilitzar l'eslògan de les mobilitzacions ciutadanes del moviment *Occupy*, reuneix les característiques que hem definit a l'apartat anterior. L'esport genera una identitat a partir d'una experiència compartida que a la vegada genera una acció conjunta. Ho fa des de la mateixa promoció de l'associacionisme, un pilar de la societat civil, però en aquest article ens interessa més veure-ho des de la perspectiva de l'esportista. Practicar esport és també una promoció de la solidaritat en si mateixa.

L'universalisme dels valors de l'esport és l'element cabdal de l'olim-

pisme modern. L'olimpisme que va renéixer de la mà del francès Pierre de Coubertin (1863-1937) situa la solidaritat com un dels valors clau d'aquest universalisme de l'esport. Així, a la Carta Olímpica¹⁴ el punt quart dels principis fonamentals de l'olimpisme estableix:

«La pràctica esportiva és un dret humà. Tota persona ha de tenir la possibilitat de practicar esport sense discriminació de cap mena i dins de l'esperit olímpic, que exigeix comprensió mútua, esperit d'amistat, solidaritat i joc net.»

De fet, el primer principi fonamental de la mateixa Carta defineix l'olimpisme com una «filosofia de vida» amb finalitats clarament aristotèliques destinades a la pau de la comunitat mundial:¹⁵

«L'objectiu de l'olimpisme és posar sempre l'esport al servei del desenvolupament harmònic de l'home, per tal d'afavorir l'establiment d'una societat pacífica i compromesa

amb el manteniment de la dignitat humana.»

De tota manera, és possible anar més enllà de la Carta Olímpica. La solidaritat apareix a la Carta com una exigència de l'olimpisme, aquest «esperit de l'antiguitat» que invoca el mateix himne olímpic. Però també podem entendre la solidaritat sense que es formuli a partir d'un imperatiu sinó com a quelcom inherent a la pràctica esportiva.

Les virtuts pròpies de la pràctica esportiva tenen una relació estreta amb la solidaritat, entesa com aquest compromís amb una identitat fruit d'una experiència conjunta que en darrera instància permet la justícia social i la pervivència de les comunitats humanes. Ho podem argumentar a continuació, primer amb la virtut de l'acceptació de les normes i el joc net i, segon, amb la promoció de l'excel·lència humana que inevitablement comporta una millora social i, finalment, amb la noció de la humilitat associada a la pràctica esportiva. Totes tres virtuts formen part de qualsevol pràctica esportiva i constitueixen, entre altres valors, la solidaritat de l'esport.

14 INTERNATIONAL OLYMPIC COMMITTEE. «Olympic charter».

15 REID, «Olympism. A philosophy of sport?».

13 IDESCAT: «Anuari estadístic de Catalunya».

L'esport té una lògica pròpia d'autocontenció que requereix no només l'acceptació de normes, sinó també la pràctica del joc net

Normes i joc net

Participar en una activitat esportiva implica l'acceptació de les normes que la regeixen. Per exemple, si prenem part en una cursa popular haurem de començar a córrer des de la línia de sortida a l'hora convenida i respectar-ne el recorregut, no obstruir el pas dels altres participants, no utilitzar altres mitjans de locomoció, no utilitzar substàncies per millorar el rendiment... Si seguim William J. Morgan (1917-2013),¹⁶ l'esport té una lògica pròpia d'autocontenció que requereix no només l'acceptació de normes, sinó també la pràctica del joc net. Així, podem veure l'esport com un exemple de respecte mutu en una situació ideal d'igualtat d'oportunitats. De fet, un observador extern que no comprengué les normes d'un esport podria arribar a trobar extremadament ineficients les accions dels jugadors per assolir el seu objectiu —per exemple creuar la meta— ja que no comprendria l'autolimitació que s'imposen en no utilitzar tots els mitjans possibles.

16 LOLLAND, «Morgan, the 'Gratuitous' logic of sport, and the art of self-imposed constraints».

Ara bé, per a Morgan l'acceptació de les normes en participar voluntàriament en una activitat esportiva no és la raó principal del joc net. L'element clau és precisament el fet de jugar de manera virtuosa, comprometent-nos amb el *fair play*. Per il·lustrar el seu argument es refereix al «jugador frívol», aquell que juga respectant les normes però que en comptes de lluitar per l'objectiu esportiu específic —guanyar— es dedica a buscar el seus propis objectius de caire personal... El «jugador frívol» respecta les normes però, en canvi, destrueix els béns principals de l'activitat esportiva.

L'excel·lència humana

El filòsof John Rawls (1921-2002), famós per la seva teoria de la justícia, feia servir una metàfora esportiva per il·lustrar els principis de la seva teoria. Si bé es postulava a favor de la igualtat d'oportunitats, com en una cursa on hem de sortir tots de la mateixa línia, també veia les diferències en el «talent natural» com un «bé comú». En aquest sentit, l'explotació del talent de cadascú, al seu esquema teòric, ha de redundar

en un benefici per a tothom, especialment per als menys avantatjats.¹⁷ La virtut de l'excel·lència és inherent a la pràctica esportiva. El filòsof Alistair McIntyre (1929)¹⁸ il·lustra aquesta idea amb l'exemple del nen que aprèn a jugar a escacs. Per a McIntyre podem motivar instrumentalment un infant perquè aprengui a jugar a escacs donant-li caramels. Tanmateix, els caramels només el faran jugar bé a escacs amb l'objectiu de guanyar per aconseguir els caramels. En canvi, resulta potser més difícil, però a la vegada més satisfactori, ensenyar a jugar a escacs pel plaer de conèixer les normes i les jugades que permeten millorar el joc i, finalment, guanyar partides. A llarg termini, segons McIntyre, el nen obtindrà més beneficis i l'excel·lència a partir de la comprensió de les normes i el joc, més que no pas fruit d'una aproximació instrumental als escacs. Només en aquesta primera motivació per jugar a escacs es pot assolir el valor intrínsec de l'esport.

17 RAWLS, *Una teoria de la justícia*.

18 MACINTYRE, *Tras la virtud*.

La fraternitat entre esportistes es basa en el joc net, l'aspiració a l'excel·lència i la humilitat entre altres valors constitutius del binomi entre solidaritat i esport

La humilitat

La persecució de l'excel·lència humana per a alguns és incompatible amb la humilitat. De fet, si entenem l'explotació del talent de l'esportista exclusivament des de l'angle de la competitivitat, la supèrbia hauria d'ocupar el lloc de la humilitat. Tanmateix, l'esportista virtuós, precisament tracta de desplegar la seva competitivitat —i excel·lència— allunyant-se de l'egoisme. El filòsof nord-americà Michael W. Austin defineix la humilitat de l'esportista com un element que ha de caracteritzar-ne la personalitat.¹⁹ Essent millors esportistes, s'entén, milloren exponencialment els béns que genera l'esport. La humilitat, per tant, no és estrictament una característica per a ser «més bona persona» —òbviament, també ho és— sinó que té un valor essencial perquè el joc esportiu es desenvolupi de manera que beneficiï els que el practiquen i no sigui un joc de suma zero.

Conclusió

L'esport és un antídoto potent contra l'erosió de la solidaritat. La solidaritat comparteix característiques amb la pràctica esportiva: parteix d'una identitat basada en una experiència compartida per a l'acció conjunta. De fet, el terme solidaritat i l'expansió de l'esport popular neixen a la societat moderna com una resposta a les tendències individualitzadores de la humanitat. Ara bé, la instrumentalització i mercantilització de l'esport poden servir fàcilment com un element més d'erosió de la solidaritat, per exemple quan l'esport es converteix en un espectacle de valors desintegradors, egoistes i contraris al respecte mutu. Tanmateix, la pràctica esportiva, sense necessitat de recórrer a la ideologia de l'olimpisme, conté els elements necessaris per ser exemple de solidaritat i solidaritat en acció. La fraternitat entre esportistes es basa en el joc net, l'aspiració a l'excel·lència i la humilitat entre altres valors constitutius del binomi entre solidaritat i esport. ■

19 AUSTIN. «Is humility a virtue in the context of sport?».

■ Bibliografia

ABADIA, Sixte; i MEDINA, Francesc Xavier (eds). *Manual de bones pràctiques per a la gestió de curses i marxes solidàries*. Barcelona: Editorial UOC, 2019.

ANDERSON, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Londres-Nova York: Verso, 1991.

AUSTIN, Michael W. «Is humility a virtue in the context of sport?» [en línia]. A *Journal of Applied Philosophy*, 31, núm. 2, 203-214, 2014. Disponible a: <www.doi.org>.

BOURGEOIS, Léon. *Solidarité*. París: BnF Collection ebooks, 2016.

DURKHEIM, Émile, *De la division du travail social*. París: Presses Universitaires de France, 1973.

IDESCAT. «Anuari estadístic de Catalunya» [en línia]. Disponible a: <www.idescat.cat>.

INTERNATIONAL OLYMPIC COMMITTEE. «Olympic charter». Disponible a: <www.stillmed.olympic.orgarrer>.

KAPUSCINSKI, Ryszard. *The soccer war*. Nova York: Knopf Doubleday Publishing Group, 2013.

KOHN, Margaret. «Radical republicanism and solidarity» [en línia]. A *European Journal of Political Theory*, 2019. Disponible a: <www.doi.org>.

KÜNG, Hans. *El cristianismo: esencia e historia*. Madrid: Trotta, 1997.

«Lance Armstrong & Oprah Winfrey: interview transcript». A BBC de 18 de gener del 2013.

LOLAND, Sigmund. «Morgan, the 'Gratuitous' logic of sport, and the art of self-imposed constraints» [en línia]. A *Sport, Ethics and Philosophy*, 12, núm. 4, p. 348-360, 2018. Disponible a: <www.doi.org>.

MACINTYRE, Alasdair. *Tras la virtud*. Barcelona: Austral, 2013.

MOLTMANN, Jürgen. *Cristo para nosotros hoy*. Madrid: Trotta, 1997.

RAWLS, John. *Una teoria de la justícia*. Girona: Papers Amb Accent, 2010.

REID, Heather L. «Olympism. A philosophy of sport?». A McNAMEE, Mike; i MORGAN, William J. (eds). *Routledge handbook of the philosophy of sport*. Nova York: Routledge, 2015.

SANGIOVANNI, Andrea. «Solidarity as joint action» [en línia]. A *Journal of Applied Philosophy*, vol. 32, núm. 4, p. 340-359, 2015. Disponible a: <www.doi.org>.

STJERNØ, Steinar. *Solidarity in Europe: the history of an idea*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

SUGDEN, John. *Football for peace: teaching and playing sport for conflict resolution in the middle east*. Aachen: Meyer & Meyer Verlag, 2007.

WILSON, Brian. *Sport and peace: a sociological perspective*. Don Mills, Ontario: Oxford University Press-Canada, 2012.